ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ Β΄

1ος ΤΟΜΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ - Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ Β

Προσαρμογή του βιβλίου
για μαθητές
με μειωμένη όραση

Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής

Μετατροπή
(Ρεββέκα Χρουσαλά)

Επιμέλεια
(Βασιλική Καραμπέτσου)

Καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου:
Σ. Σιάκας - Ν. Γεωργίου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το βιβλίο αυτό αποτελεί συνέχεια και ολοκλήρωση (ως Β' τεύχος) του βιβλίου των Λατινικών της Β' Τάξης Ενιαίου Λυκείου. Περιλαμβάνει τις ενότητες XXI ως και L του ομώνυμου βιβλίου των ίδιων συγγραφέων Μ. ΠΑΣΧΑΛΗ και Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗ. Σχετικά με τη διάρθρωση και τα στοιχεία που περιέχει κάθε ενότητα ισχύουν όσα αναφέρονται στον πρόλογο του βιβλίου της Β' Λυκείου. Τα δύο βιβλία θα πρέπει να θεωρούνται και να διδάσκονται ως ενιαίο σύνολο. Επομένως, οι μαθητές είναι απαραίτητο να διατηρούν και το βιβλίο της Β' τάξης.

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

= σημασιολογική αντιστοιχία· π.χ. curo = φροντίζω.

≃ σημασιολογική και ετυμολογική αντιστοιχία· π.χ. pes, pedis ≃ πόδι.

> η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα αριστερά· π.χ. amīcus > amicitia.

< η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα δεξιά· π.χ. validus <valeo.

≥ η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα αριστερά και έχει την ίδια σημασία· π.χ. τραγωδία ≥ tragoedia.

≤ η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα δεξιά και έχει την ίδια σημασία: barbarus ≤ βάρβαρος.

<< δηλώνει λέξη της νέας ελληνικής που προέρχεται από τη λατινική μέσω μιας νεότερης ξένης γλώσσας, π.χ. cura φροντίδα· πρβ. κούρα << ιτ.

F δίγαμμα, γράμμα της ελληνικής που εξαφανίστηκε· συνήθως αντιστοιχεί προς το v της λατινικής και το προσθέτουμε σε ελληνικές λέξεις για να δείξουμε την ετυμολογική τους συγγένεια με τη λατινική (π.χ. video βλέπω· πρβ. ἰδεῖν< Fιδεῖν).

*** ο αστερίσκος στο λατινικό κείμενο σημειώνεται πάνω από λέξεις που αφορούν το γραμματικό ή συ-**

ντακτικό περιεχόμενο του συγκεκριμένου μαθήματος.

* ο αστερίσκος στις ετυμολογίες, στην παραγωγή κτλ. δηλώνει γραμματικό τύπο αμάρτυρο (που υποθέτουμε δηλ. ότι υπήρξε αλλά δε σώθηκε)· π.χ. eram (ήμουν) <*es-am. Επίσης σημειώνεται δίπλα στα ρήματα που ανήκουν στην κατηγορία του capio.

\- το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν της λατινικής δείχνει ότι το φωνήεν είναι μακρόχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) τις μακρόχρονες παραλήγουσες (απαραίτητο για τον τονισμό), π.χ. honōro τιμώ (β) μακρόχρονο ο που στα ελληνικά αποδίδεται με **ω** ή αντιστοιχεί σε ω π.χ. **Didō** η Διδώ· custōdia φυλακή (πρβ. κουστωδία)· **Rōma** η Ρώμη (γ) μακρόχρονο ē

που στα ελληνικά αποδίδεται με **η** ή αντιστοιχεί σε **η**, π.χ. Cornēlius ο Κορνήλιος· cēra κερί, κηρός. (δ) μακρόχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να την μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφή της, π.χ. **līber** ελεύθερος, **lĭber** βιβλίο. (ε) ριζικό φωνήεν που έχει πάθει έκταση, π.χ. **vēni** (πρκ. του vĕnio έρχομαι) (στ) μακρόχρονο φωνήεν που δεν αποτελεί δίφθογγο με το διπλανό του, π.χ. **poēta** ποιητής.

- το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν δείχνει ότι το φωνήεν είναι βραχύχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) το βραχύχρονο συνδετικό φωνήεν στο απαρέμφατο των ρημάτων της γ' συζυγίας που τη διαφοροποιεί από τη β' συζυγία, π.χ. legĕre (απαρ. του lego) (β) βραχύχρονο φωνήεν που

δεν αποτελεί δίφθογγο με το δι-πλανό του π.χ. coĕtus συνάθροιση.
(γ) βραχύχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να τη μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφή της, όπως lĭber καί līber.

αγγλ.: λέξη αγγλική.
αρχ. ἡ ελλ.: λέξη αρχαιοελληνική (οι αρχαιοελληνικές λέξεις δίνονται με πλάγια γράμματα)
βεν.: λέξη βενετική.
γαλλ.: λέξη γαλλική.
ιτ.: λέξη ιταλική.
βλ.: βλέπε
πρβ.: παράβαλε
(.): δίνονται πρόσθετα στοιχεία, αντιστοιχίες, επεξηγήσεις, ανάλυση λέξεων κτλ.
συνδ. φων.: συνδετικό φωνήεν.

ΜΑΘΗΜΑ XXI LECTIO PRIMA ET VICESIMA

Έφιππος πολεμιστής που μάχεται με ένα Γαλάτη
(από επιτύμβια ετρουσκική στήλη του 3ου αι. π.Χ.).

ΠΩΣ ΠΗΡΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΤΟ PISAURUM

Το ενδιαφέρον των Ρωμαίων, όπως και των Ελλήνων, για την αναζήτηση της ετυμολογίας των λέξεων είναι αξιοσημείωτο. Πολλές όμως από τις ετυμολογίες που πρότειναν δεν επιβεβαιώνονται από τα δεδομένα της επιστήμης της Γλωσσολογίας. Στο κείμενο που ακολουθεί ο σχολιαστής του Βιργιλίου Σέρβιος μας εξηγεί πώς πήρε το όνομά του το Pisaurum (Πίσαυρο, σημ. Pesaro), μια παράλια πόλη της Ομβρικής (Umbria).

Brenno duce* Galli, apud Alliam flumen delētis* legiōnibus Rōmanōrum, evertērunt urbem Romam praeter Capitōlium, pro quo immensam pecuniam accepērunt. Turn Camillus, qui diu apud Ardeam

in exilio fuerat propter Vēientānam praedam non aequo iure divīsam, absens dictātor est factus; is Gallos iam abeuntes secūtus est: quibus interemptis* aurum omne recēpit. Quod illic appensum civitāti nomen dedit: nam Pisaurum dicitur, quod illic aurum pensātum est. Post hoc factum rediit in exilium, unde tamen rogātus reversus est.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Brennus -i ο Βρέννος, αρχηγός των Γαλατών που κατατρόπωσε τους Ρωμαίους στον ποταμό Αλία το 387 π.Χ., κατέστρεψε και λεηλάτησε τη Ρώμη εκτός από το Καπιτώλιο (την ακρόπολη) και πήρε τεράστια λύτρα για να αποχωρήσει. Η καταστροφή στον Αλία (Allia) και τα γεγονότα που ακολούθησαν αποτε-

λούσαν μια πολύ δυσάρεστη ανάμνηση για τους Ρωμαίους
Brenno duce υπό την ηγεσία του Βρέννου, με αρχηγό τον Βρέννο
Gallus -i ο Γαλάτης
everto -verti -versum -vertĕre, 3(**ex + verto**) καταστρέφω εντελώς
praeter (πρόθ. + αιτ.) εκτός
pro (πρόθ. + αφαιρ.) ως αντάλλαγμα, ως αντίτιμο
immensus -a -um τεράστιος, πολύ μεγάλος
pecunia -ae χρήματα(1)
Camillus -i (Κάμιλλος) = **M. Furius Camillus**: κατέλαβε τους Βηίους, (Vēii, πόλη της Ετρουρίας) αλλά οι Ρωμαίοι τον εξόρισαν με την κατηγορία ότι οικειοποιήθηκε παράνομα μέρος της λείας. Στη συνέχεια όμως του έδωσαν έκτακτες εξουσίες (dictātor) για να αντιμετωπίσει τους

Γαλάτες· πράγμα που πέτυχε, με αποτέλεσμα να ανακληθεί από την εξορία
diu (επίρρ.) **για πολύ καιρό**
exilium -ii (i) η εξορία[2]
Ardea -ae η Αρδέα, πόλη του Λατίου
praeda -ae η λεία·
Vēientāna (επίθ.) **praeda η λεία από τους Βηίους**
aequus -a -um ίσος, δίκαιος[3]
ius, iuris (ουδ.) **το δίκαιο**
aequo iure ακριβοδίκαια
divido, divīsi, divīsum, dividĕre, 3 μοιράζω·
non aequo iure divīsam(επιθ. μετοχή) **που δεν είχε μοιραστεί ακριβοδίκαια**
dictātor -ōris δικτάτορας, αρχιστράτηγος (εκλεγόταν για έξι μήνες με έκτακτες εξουσίες)

abeo, -ii(īvi), -itum, -īre,
4(ab+eo) φεύγω
sequor, secūtus sum, sequi, αποθ. 3 ακολουθώ[4]
interimo, -ēmi, - emptum, -imĕre,
3(inter+emo) εξολοθρεύω
quibus = eis
recipio, -cēpi, -ceptum, -cipĕre,
παίρνω πίσω, επανακτώ
aurum -i χρυσάφι
appendo, - pendi, - pensum, -
pendĕre, 3(ad+pendo) ζυγίζω
quod=id
illic (επίρρ.) εκεί
penso (θαμ.του pendo), 1 ζυγίζω· ο Σέρβιος παράγει το Pisaurum < penso+aurum
factum -i πράξη[5]
unde (επίρρ.) από όπου
rogo, 1 (+ αιτ. του προσ.) παρακαλώ (κάποιον), ζητώ

revertor, reverti (reversus sum), reverti, 3 = επιστρέφω (το ρήμα είναι ημιαποθετικό ή αποθετικό, ανάλογα με τον παρακείμενο).

Ετυμολογικά: 1. κυρ. «ιδιοκτησία σε ζώα»· pecus-oris = ζώα, κοπάδι· 2. exulo 3. >aequitas 4. con-sequor, socius, secundus 5. < facio

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Απόλυτη αφαιρετική. Όταν το υποκείμενο της μετοχής δεν έχει καμιά σχέση με το υποκείμενο ή το αντικείμενο του ρήματος, τότε η μετοχή και το υποκείμενό της τίθενται σε πτώση αφαιρετική, που ονομάζεται **απόλυτη αφαιρετική** (πρβ. την απόλυτη γενική της ελληνικής: καταστάσης ἐκκλησίας ἐς ἀντιλογίαν ἦλθον). Η μετοχή διατηρεί και στην περίπτωση αυτή την

επιρρηματική της χρήση (χρονική, αιτιολογική κτλ.) π.χ. Tarquinio Superbo regnante Pythagoras in Italiam vēnit Ο Πυθαγόρας ήλθε στην Ιταλία ενώ βασίλευε ο Ταρκύνιος ο Υπερήφανος (Tarquinio = υποκ. της μτχ., Pythagoras = υποκ. του ρημ.).

Rōmāni urbe captā (ενν. a Gallis) arcem tamen retinuērunt Οι Ρωμαίοι κράτησαν την ακρόπολη, αν και η πόλη είχε καταληφθεί από τους Γαλάτες.

Στα λατινικά η χρήση της απόλυτης μετοχής είναι πολύ πιο συχνή από ό,τι στα αρχ. ελληνικά. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η λατινική **δε διαθέτει ενεργητική μετοχή για το παρελθόν.** Για να μεταφράσουμε π.χ. την αρχαιοελληνική πρόταση: ταῦτ' εἰπὼν ἀπῆλθε,

πρέπει να μετατρέψουμε την ενεργητική σύνταξη σε παθητική χρησιμοποιώντας τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου σε απόλυτη αφαιρετική: His rebus dictis discessit = αφού αυτά τα πράγματα είχαν ειπωθεί από αυτόν, αναχώρησε = αφού είπε αυτά τα πράγματα, αναχώρησε.

Εντελώς **ιδιόμορφη** είναι η απόλυτη αφαιρετική που αποτελείται από ένα «υποκείμενο» και ένα ουσιαστικό (που δηλώνει αξίωμα, ηλικία, επάγγελμα) ή ειδικό επίθετο:

Cicerōne puero hoc accidit αυτό συνέβη όταν ο Κικέρωνας ήταν παιδί
Cicerōne consule hoc accidit αυτό συνέβη όταν ο Κικέρωνας ήταν ύπατος
Cicerōne vivo hoc accidit αυτό

συνέβη όταν ο Κικέρωνας ήταν ζωντανός

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να μετατραπούν οι προτάσεις που έχουν πλάγια γράμματα σε μετοχικές με απόλυτη αφαιρετική· να δηλωθεί το ποιητικό αίτιο όπου χρειάζεται. Π.χ.:Galli urbem occupavērunt; Rōmāni discessērunt = Urbe occupātā a Gallis Rōmāni discessērunt.
Galli pecuniam accepērunt; Galli abiērunt (accipio -cēpi, - ceptum, -cipĕre, 3)
Galli legiōnes delevērunt; Galli urbem Rōmam evertērunt.
Camillus Gallos interēmit; Camillus aurum recēpit. (interimo, -ēmi, -emptum, -imĕre, 3)
Antōnius Catilmam vicit; Rōma servata est. (vinco, vici, victum,

vincĕre, 3)
Miles pedes animadvertit; Miles Claudium extraxit (animadverto, -verti, -versum, -vertĕre, 3)
Hercules Cacum interfēcit; Incolae Herculem honoravērunt (interficio, -fēci, -fectum, -ficĕre, 3)

II. Να μετατραπούν οι προτάσεις που έχουν πλάγια γράμματα, στην ιδιόμορφη απόλυτη αφαιρετική π.χ. Brennus dux Gallōrum erat. Galli Rōmam everterunt = Brenno duce Galli Rōmam evertērunt.
Cicero et Antōnius consules erant. Catilina contra patriam coniurāvit.
Caesar imperātor erat. Bellum Gallicum gestum est.
Cato (-ōnis) vivus erat. Bellum cum Perse gestum est.

Juno (-ōnis) invīta erat. Aenēas in Italiam navigāvit (invltus αντί-θετος, παρά τη θέληση)
Pater inscius erat. Filius domo abiit (inscius αυτός που δε γνω-ρίζει)

III. Να χαρακτηριστούν από συντα-κτική άποψη όλες οι μετοχές του κειμένου (αιτιολογικές, χρονικές κτλ· βλ. το προηγούμενο μάθη-μα).

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Αφού έσυρε τα βόδια στη σπηλιά (αφ. απόλυτη), ο Κάκος κρύφτη-κε (me abdo)
Αφού νίκησε τους Γαλάτες, ο Κάμιλλος ξαναγύρισε στην εξο-ρία.

Απ' την πολλή τη χρήση χορτάριασε ο βωμός!

Augustus audītis Tarraconensibus qui dicēbant palmam in āra eius esse enātam: «Appāret» inquit «quam saepe accendātis».

(Κοϊντιλιανός 6,3, 77)

Όταν ο Αύγουστος άκουσε τους απεσταλμένους της Ταρραγόνας να του λένε πως στο βωμό του είχε φυτρώσει ένας φοίνικας(1), παρατήρησε δηκτικά: «Είναι φανερό πως κάνετε θυσίες πολύ συχνά!»

1. Οι αρχαίοι θεωρούσαν κάτι τέτοιο ως θαυμαστό, θεόσταλτο σημάδι.

ΜΑΘΗΜΑ XXII LECTIO ALTERA ET VICESIMA

ΠΡΟΤΡΟΠΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Στο κείμενο που ακολουθεί ο Κικέρων απευθύνει ορισμένες προτροπές προς τους συμπατριώτες του. Οι προτροπές αυτές περιέχουν βασικά στοιχεία της ιδεολογίας του αλλά και στοιχεία της ιδεολογίας των συγχρόνων του, όπως: θρησκευτική ευλάβεια προς τους προγόνους, πατριωτισμός, καρτερικότητα και αντοχή στις δοκιμασίες, κοινωνική καταξίωση με τη μορφή της πολιτικής και στρατιωτικής «δόξας» (gloria).

Imitēmur* nostros Brutos, Camillos, Decios, Curios, Fabricios,

Scipiōnes, innumerabiles alios qui hanc rem publicam stabilivērunt; quos equidem in deōrum immortalium coĕtu ac numero repōno. Amēmus* patriam, pareāmus* senatui, consulāmus* bonis; praesentes fructus neglegāmus*, posteritātis gloriae serviāmus*; id esse optimum putēmus*, quod est rectissimum; sperēmus* quae volumus, sed ferāmus* quod acciderit; arbitrēmur* denique corpus virōrum fortium magnorumque hominum esse mortāle, animi vero motus et virtūtis gloriam sempiternam esse.

Άγαλμα Ρωμαίου αριστοκράτη που κρατάει τις imagines (= κέρινα ομοιώματα) των προγόνων του (της εποχής του Αυγούστου)

25 / 16

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Imitor, 1 (αποθ.) μιμούμαι
Brutus = L. Iunius Brutus (βλ. το μάθ. IX)
Camillus = M. Furius Camillus, (βλ. το μάθ. XXI)
Decius (Δέκιος) = **P. Decius Mus**, που πρόσφερε τη ζωή του και τη ζωή του γιου του για τη σωτηρία της πατρίδας του (340 π.Χ.)
Curius (Κούριος)=**M'. Curius Dentātus**, νικητής των Σαβίνων, των Σαμνιτών και του Πύρρου
Fabricius (Φαβρίκιος) = **C. Fabricius Luscinus** (ύπατ. το 282 και 278 π.Χ.) νικητής των Σαμνιτών και αντίπαλος του Πύρρου
Scipiōnes (Σκιπίωνες) = (α) **P. Cornēlius Scipio Africānus** ο πρεσβύτερος, ο νικητής του Αννίβα το 202 π.Χ. (β) P. Cornēlius Scipio

Aemiliānus Africānus ο νεότερος: κατέστρεψε την Καρχηδόνα το 146 π.Χ.
innumerabilis -is -e αμέτρητος[(1)]·
stabilio, 4 στεριώνω
quos=eos
equidem (επίρρ.) εγώ βέβαια
immortālis -is -e αθάνατος [(2)]
coĕtus -us (αρσ.) «χορεία», συνάθροιση[(3)]
repōno, -posui, -positum, -ponĕre, 3 (**re+pono**) τοποθετώ·
in deōrum coĕtu ac numero repōno τους δίνω μια θέση ανάμεσα στους θεούς
pareo, parui, paritum, parēre 2 (+δοτ.) υπακούω
senātus -us (αρσ.) Σύγκλητος
consulo, 3 (+ δοτ. χαρ.) φροντίζω για, προσέχω
boni-ōrum (πληθ.) οι καλοί πολίτες

praesens-ntis παρών, τωρινός, της στιγμής
neglego, neglexi, neglectum, neglegĕre, 3 (**nec+lego**) αδιαφορώ για
fructus-us (αρσ.) ωφέλεια, κέρδος[4]
posteritas -ātis (θ.) το μέλλον, οι μεταγενέστεροι[5],
servio, 4 (+δοτ.) υπηρετώ
optimus -a -um (υπερθ. του **bonus**) άριστος
puto, 1 νομίζω, θεωρώ
rectissimus -a -um (υπερθ. του **rectus**) ο πιο σωστός
spero, 1 ελπίζω[6]
volumus (του ανώμαλου **volo**) θέλουμε[7]
fero υπομένω
fortis -is -e δυνατός, ανδρείος
mortālis -is -e θνητός[8]

animi motus οι δυνάμεις της ψυχής, οι πνευματικές δραστηριότητες
vero (επίρρ.) όμως
sempiternus -a -um αιώνιος

Ετυμολογικά: 1. numerus 2. in + mortālis = θνητός· mors, morior 3. cum + eo 4. πρβ. φρούτο << ιτ. 5. post, postea, posterus 6. spes 7. βούλομαι 8. immortālis

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Η υποτακτική του ενεργητικού ενεστώτα της β', γ' και δ' συζυγίας** σχηματίζεται ως εξής:

ενεστ. θέμα + χαρ. φωνήεν -ā- + βασ. καταλ. της ενεργ. φωνής

όπως delea-m, lega-m, audia-m.

Η α΄συζυγία σχηματίζει την υποτακτική ως εξής:

ενεστ. θέμα (χωρίς το a) + χαρ. φωνήεν -ē - + βασ. καταλ. της ενεργ. φων.

όπως ame-m. Το χαρ. φωνήεν της υποτακτικής του sum είναι το -ī-: sim. Παραθέτουμε την υποτακτική του amo, του deleo και του sum (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική· για τον τονισμό να προσεχθούν τα μακρόχρονα -e-, -a-· το μακρόχρονο -i- ενδιαφέρει στα σύνθετα του sum, όπως possīmus)

Υποτακτική του ενεργητικού ενεστώτα		
ame-m	delea-m	si-m
ame-s	delea-s	si-s
ame-t	delea-t	si-t

amē-mus	deleā-mus	si-mus
amē-tis	deleā-tis	si-tis
ame-nt	delea-nt	si-nt

2. Η υποτακτική του παθητικού ενεστώτα σχηματίζεται με την προσθήκη των βασ. καταλήξεων της παθητικής φωνής στο θέμα της υποτακτικής του ενεργ. ενεστώτα ame-r, delea-r, lega-r, audia-r.

Υποτακτική του παθητικού ενεστώτα	
ame-r	delea-r
amē-ris	deleā-ris
amē-tur	deleā-tur
amē-mur	deleā-mur
amē-mini	delea-mini
ame-ntur	delea-ntur

Η χρήση της υποτακτικής είναι πιο συχνή στα λατινικά από ό,τι στα αρχαία ελληνικά. Το εγκλιτικό σύστημα της λατινικής είναι ουσιαστικά διπολικό, καθώς βασίζεται στην αντίθεση της οριστικής με την υποτακτική. Η υποτακτική είναι η έγκλιση της υποκειμενικής έκφρασης. Συγχωνεύει χρήσεις που στα αρχαία ελληνικά συναντάμε στην υποτακτική, στην ευκτική, στην προστακτική και στην οριστική. Στις κύριες προτάσεις είτε εκφράζει την υποκειμενικότητα μιας κρίσης (υποτακτική δυνητική, απορηματική, του απραγματοποίητου), είτε προσδιορίζει την υποκειμενικότητα μιας επιθυμίας (υποτακτική προτρεπτική, ευχετική, παραχωρητική). Παραδείγματα:

Quis hoc neget? (Ποιος μπορεί να το αρνηθεί; Δυνητική (πρβ. οὐδέν ἄν πάθοιμι)
Quid agam? (Τι να κάνω; Απορηματική· πρβ. τί πράξω;)
Amēmus patriam (Ας αγαπάμε την πατρίδα μας - Προτρεπτική (πρβ. ἀκούσωμεν τοῦ ἀνδρός)
Utinam errem (Μακάρι να κάνω λάθος - Ευχετική· συνοδεύεται συνήθως με το utinam είθε· πρβ. εἴθε μή ποτε γνοίης ὃς εἶ)
Sint sane superbi Rhodienses (Ας δεχτούμε ότι οι Ρόδιοι είναι πράγματι αλαζόνες - Παραχωρητική· πρβ. ἔστω οὕτως)

Σημ.: Για την υποτακτική του απραγματοποίητου, που είναι μόνο χρόνου παρατατικού ή υπερσυντέλικου, θα μιλήσουμε με την ευκαιρία των υποθετικών λόγων.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της ενεργητικής (ή παθητικής) υποτακτικής και να δηλωθεί το είδος της κάθε υποτακτικής. Προσοχή στον τονισμό!
(illi) Utinam patriam.....!
(amo)
(tu) Utinam gloriae..... !
(servio)
Quis hoc..... ?
(negligo)
(vos) Utinam bonis..... !
(consulo)
(nos)..... pro patriā!
(morior)
(illi) ..... bonum virum
(sequor)

II. Να αναγνωριστούν οι γραμματικοί τύποι nostros, coĕtu, fructus, fortium, motus.

- Να κλιθούν (στον ενικό και πληθυντικό) τα: deōrum immortalium (για το deus βλ. τη Γραμματική, β' κλίση), coĕtu, virōrum fortium.

III. Να αναγνωριστεί ο τύπος acciderit και να κλιθεί στον ίδιο χρόνο.

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ας τιμωρήσουμε τους συνωμότες (coniurāti)!
Είθε να νικήσετε τους εχθρούς!

Πρόσεχε πού στέλνεις τα ποιήματά σου!

Cur non mitto meos tibi, Pontiliāne, libellos?
Ne tu mihi mittas, Pontiliāne, tuos.

(Μαρτιάλης 7,3)

Ρωτάς γιατί δε σου στέλνω τα έργα μου, Ποντιλιανέ;
Για να μη μου στείλεις κι εσύ τα δικά σου!

ΜΑΘΗΜΑ XXIII LECTIO TERTIA ET VICESIMA

ΕΝΑΣ ΥΠΕΡΟΧΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ο Καικίνας Παίτος (Caecīna Paetus) πήρε μέρος σε μια αποτυχημένη εξέγερση εναντίον του αυτοκράτορα Κλαυδίου το 42 μ.Χ. Συνελήφθη, δικάστηκε, καταδικάστηκε και διατάχτηκε να αυτοκτονήσει. Η γυναίκα του Αρρία (Arria) πέθανε μαζί του με συγκινητικό τρόπο. Οι συγγραφείς της εποχής μιλούν με θαυμασμό για τη στάση της απέναντι στο σύντροφο της ζωής της. Όπως φαίνεται από τα δυο περιστατικά που ακολουθούν -μαρτυρία του Πλινίου του νεότερου- τη διέκρινε σπάνια ψυχική δύναμη και θάρρος και μια εξίσου ανεπτυγμένη ευαισθησία.

Aegrotābat Caecīna Paetus, marītus Arriae, aegrotābat et filius. Filius

mortuus est. Huic Arria funus ita parāvit, ut ignorarētur* a marīto; quin immo cum illa cubiculum marīti intraverat, vivere filium simulābat, ac marīto persaepe interroganti, quid ageret* puer, respondēbat: «Bene quiēvit, libenter cibum sumpsit». Deinde, cum lacrimae suae, diu cohibitae, vincerent* prorumperentque*, egrediebātur; tum se dolōri dabat et paulo post siccis oculis redībat. Scribōniānus arma in Illyrico contra Claudium moverat; fuerat Paetus in partibus eius et, occīso Scribōniāno, Rōmam trahebātur. Erat ascensūrus navem; Arria milites orābat, ut simul imponerētur*. Non impetrāvit: conduxit piscatoriam naviculam ingentemque navem secūta est.

RELIVS·LL
ERMIA
IVS·DECOLLE
VIMINALE
AEC·QVAE·ME·FAATO
PRAECESSIT·CORPORE
CASTO
ONIVNXS·VNA·MEO
PRAEDITA·AMANS
ANIMO
DO·FIDA·VIRO·VEIXSI
STVDIO·PARILIQVM
IVLLA·INAVARITIE
CESSIT·AB·OFFICIO
VRELIA·L·L
AVRELIA·L·L
PHILEMATIO
VIVA·PHILEMATIVM·SVM
AVRELIA·NOMINITATA
CASTA·PVDENS·VOLGEI
NESCIA·FEIDA·VIRO
VIR·CONLEIBERTVS·FVII
EIDEM·QVO·CAREO
E·HEV
REE·FVIT·EEVERO·PLVS
SVPERAQVE·PARENS
SEPTEM·ME·NAATAN
ANNORVM·GREMIO
IPSE·RECEPIT·XXXX
ANNOS·NATA·NECESTOT
ILLE·MEO·OFFICIO·
ADSIDVO FLOREBAT·ADC

Επιτύμβιο ανάγλυφο του Αυρηλίου Ερμία και της γυναίκας του (από τη Ρώμη· γύρω στο 60 π.Χ.)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

aegrōto, 1 είμαι άρρωστος
huic = filio
funus -eris(ουδ.) κηδεία
ut (συμπ. σύνδ.) ώστε· **ita... ut** έτσι... ώστε
ignōro, 1, ≃ αγνοώ·**ignorarētur**: υποκ. το funus
quin immo όχι μόνο αυτό αλλά (ακόμη)
cubiculum -i κρεβατοκάμαρα
intro, 1 μπαίνω(1)
vivo, vixi, victum, vivĕre, 3 ζω(2)
simulo, 1 (+ απαρ.) προσποιούμαι(12)
persaepe (επίρρ.) πολύ συχνά(3)

ago, ēgi, actum, agĕre, 3 οδηγώ· κάνω (4)
bene (επίρρ.) καλά(5)
cibus -i τροφή
sumo, sumpsi, sumptum, sumĕre, 3 παίρνω(6)
diu (επίρρ.) πολύχρονο(7)
cohibeo, -hibui, -hibi- tum, -hibēre, 2 (cum + habeo) συγκρατώ
prorumpo, -rūpi, -ruptum, -rumpĕre, 3 (pro + rumpo) ξεσπώ
egredior, egressus sum,· egrĕdi, αποθ. 3* (e + gradior) βγαίνω
me dolōri do παραδίνομαι στη θλίψη
siccus -a -um στεγνός(8).
oculus -i ≃ μάτι(9)
L. Arruntius Scribōniānus κυβερνήτης της επαρχίας της Ιλλυρίας (Illyricum -i)

arma moveo στασιάζω, παίρνω τα όπλα
partes -ium πολιτική παράταξη· **fuerat in partibus eius** είχε πάει με το μέρος του
trahebātur τον οδηγούσαν σιδερο-δέσμιο
ascendo, ascendi, ascensum, ascendĕre, 3 ανεβαίνω(10)
navis -is (θ.) πλοίο(11)
oro, 1 παρακαλώ (αντικ. η πρότ. **ut... imponerētur**
ut (σύνδ. βουλητ.) να
simul μαζί· ενν. με τον άντρα της(12)
impōno επιβιβάζω· **imponerētur**: ενν. στο πλοίο
impetro, 1, κατορθώνω κάτι
condūco -dūxi, -ductum, -ducĕre, 3 (**cum + duco**) νοικιάζω
piscatorius -a -um ψαράδικος(13)

navicula -ae (υποκορ. του **navis**) **πλοιάριο**

Ετυμολογικά: 1. intra 2. vivus 3. per + saepe 4. ἄγω 5. bonus, bene-ficium 6. prae-sumo 7. κυρ. «στη διάρκεια της μέρας»· dies 8. πρβ. σέκος << ιτ. 9. oc-ulus· ὄπ-ωπα, ὄμ-μα, 10. πρβ. ασανσέρ << γαλλ. 11. ναῦς, navigo· nauta ≤ ναύτης 12. similis 13. piscis = ψάρι· πρβ. πισί-να << βεν.: κυρ. «ιχθυοτροφείο»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η υποτακτική του παρατατι-κού της ενεργητικής φωνής των συζυγιών α', β' και δ' σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτ. θέμα + προσφ. -re- + βα-σικές καταλ. της ενεργ. φωνής

amā -re -m, delē -re -m, audī -re -m.

Στη γ' συζυγία παρεμβάλλεται το συνδ. φωνήεν -e- μεταξύ του ενεστ. θέματος και του προσφύματος -re-: lege re-m. (Το πρόσφυμα -re- προέρχεται από το -se-, όπως προκύ-πτει από την υποτακτική του παρατατικού του sum: es -se -m). **Πρακτικός κανόνας**: προσθέ-τουμε τις βασικές καταλήξεις στο απαρέμφατο του ενεργητικού ενε-στώτα: amāre- m, delēre-m κτλ.

Η υποτακτική του παθητικού παρατατικού σχηματίζεται ως εξής:

θέμα της ενεργ. υποτακτικής + βα-σικές καταλ. της παθ. φωνής

amāre -r, delēre-r, legere -r, audire -r. Παραθέτουμε την υποτακτική του ενεργητικού και του παθητικού πα-

ρατατικού του amo (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική).

Ενεργητική	Παθητική
amāre –m	amāre –r
amāre –s	amarē -ris (re)
amāre –t	amarē –tur
amarē –mus	amarē –mur
amarē –tis	amare -mini
amarē -nt	amare -ntur

2. Η υποτακτική χρησιμοποιείται πολύ συχνότερα σε δευτερεύουσες προτάσεις παρά σε κύριες. Ορισμένες προτάσεις εκφέρονται πάντοτε μέ υποτακτική (πλάγιες ερωτηματικές, βουλητικές, ενδοιαστικές, τελικές, συμπερασματικές). Άλλες εκφέρονται ή με οριστική ή με υποτακτική, ανάλογα με την περίπτωση (αναφορικές, παραβολικές, χρονικές, αιτιολογικές, εναντιωματικές-παραχωρητικές, υποθε-

τικές). Η **οριστική** δείχνει ένα **πραγματικό γεγονός**, ενώ η **υποτακτική** προσδίδει το στοιχείο της **υποκειμενικότητας**. Η υποκειμενικότητα έχει πιο διευρυμένη διάσταση στα λατινικά από ό,τι στα αρχαία ελληνικά. Ενώ π.χ. στα αρχαία ελληνικά οι πλάγιες ερωτήσεις εκφέρονται με οποιαδήποτε έγκλιση, αντίθετα στα λατινικά χρησιμοποιείται μόνο η υποτακτική, επειδή θεωρείται ότι πρέπει να φανεί πως μια ερώτηση δε μεταφέρεται ακριβώς όπως έγινε, άσχετα με το αν αλλοιώνεται ή όχι το περιεχόμενό της. Επίσης, στον **πλάγιο λόγο χρησιμοποιείται ή απαρέμφατο ή υποτακτική**· αντίθετα, στα ελληνικά χρησιμοποιείται και η οριστική (και φυσικά και η ευκτική).

3. Κανόνας της ακολουθίας των χρόνων (consecutio temporum): Στην περίπτωση που έχουμε μια δευτερεύουσα πρόταση σε υποτακτική, η εξάρτηση από το χρόνο της κύριας πρότασης είναι αποφασιστικής σημασίας (πρβ. τη χρήση της ευκτικής του πλάγιου λόγου στα ελληνικά, που όμως επιτρέπει μεγαλύτερη ελευθερία). Στο επόμενο μάθημα θα δώσουμε τον κανόνα στην πλήρη του μορφή. Εδώ θα περιοριστούμε να αναφέρουμε ότι **ο χρόνος της δευτερεύουσας** πρότασης που εκφέρεται με **υποτακτική** καθορίζεται από το αν ο χρόνος του ρήματος της κύριας πρότασης είναι **αρκτικός** (ενεστώτας, μέλλοντας, παρακείμενος με σημασία ενεστώτα) ή **ιστορικός** (παρατατικός, παρακείμενος με τη σημασία του ελλην. αορίστου, υπερσυντέλι-

κος). Ύστερα από ένα ιστορικό χρόνο, στη δευτερεύουσα πρόταση έχουμε υποτακτική του παρατατικού για πράξη σύγχρονη και υποτακτική του υπερσυντελίκου για πράξη προτερόχρονη π.χ.

rogābat (rogāvit, rogaverat), quid agerem = ρωτούσε (ρώτησε, είχε ρωτήσει) τι έκανα.
rogābat (rogāvit, rogaverat), quid egissem = ρωτούσε (ρώτησε, είχε ρωτήσει) τι είχα κάνει.

4. Οι δευτερεύουσες προτάσεις σε υποτακτική που εμφανίζονται στο κείμενο είναι: ut ignorarētur (συμπερασματική)· quid ageret (πλάγια ερωτηματική)· ut... imponerētur (βουλητική). Τις προτάσεις αυτές θα τις εξετάσουμε παρακάτω με λεπτομέρειες.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της υποτακτικής του παρατατικού (ενεργητικού και παθητικού). Προσοχή στον τονισμό!
Rogābat pater, quid ..... filius (facio)
Rogābat pater, ubi (που)..... filius (sum)
Rogābat pater, quid ego amico..... (do)
Rogābat pater, num (αν) filii..... (quiesco)
Rogābat pater, num cena (δείπνο) ..... (paror)
Rogābat pater, num filius..... (sequor)

II. Να αναγνωριστεί και να κλιθεί στον ίδιο χρόνο ο τύπος ascensūrus erat.

III. Να αναγνωριστούν συντακτικά οι παρακάτω λέξεις και φράσεις: vivere, interroganti, cohibitae, se dolōri dabat, occīso Scribōniāno.

IV. Να αναγνωριστούν γραμματικά και να κλιθούν οι τύποι: funus, ingentem, navem.

V. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου conduxit.

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Η Αρρία ρωτούσε με δάκρυα αν ζούσε ο γιος της.
Η Αρρία ακολούθησε τον άντρα της με ένα ψαροκάικο.

Θάνατος κι ο ένας, θάνατος κι ο άλλος!

Hostem cum fugeret, se Fannius ipse perēmit.
hic, rogo, non furor est, nē moriāre, mori?

(Μαρτιάλης 2,80)

Για να γλυτώσει απ' τον εχθρό ο Φάννιος έγιν' αυτόχειρας:
τρέλα δεν είναι, σε ρωτώ, το θά-
νατο για να γλυτώσεις,
να πεθάνεις;

ΜΑΘΗΜΑ XXIV LECTIO QUARTA ET VICESIMA

ΤΟ ΠΑΘΗΜΑ ΕΝΟΣ ΨΕΥΤΗ

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένα έξυπνο ανέκδοτο που αναφέρεται στο Ρωμαίο νομομαθή Κορνήλιο το Νασικά (Cornēlius Scipio Nasīca) και στον ποιητή Έννιο (Quintus Ennius: 239-169 π.Χ.)

Cum P. Cornēlius Nasīca ad Ennium poētam venisset* eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset* eum domi non esse, Nasīca sensit illam domini iussu id dixisse et illum intus esse. Accipe nunc quid postea Nasīca fecerit*. Paucis post diēbus cum Ennius ad Nasīcam venisset* et eum a ianuā quaereret*, exclamāvit Nasīca se domi non esse, etsi domi erat. Tum Ennius indignātus quod Nasīca tam

aperte mentiebātur: «Quid?» inquit «Ego non cognosco vocem tuam?» Visne scire quid Nasīca responderit*? «Homo es impudens. Ego cum te quaererem*, ancillae tuae credidi te domi non esse; tu mihi ipsi non credis?»

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ostium -ii πόρτα[(1)] **ab ostio** από την πόρτα (πρβ. a ianuā)
quaero, quaesīvi, quaesītum, quaerĕre, 3 ζητώ
eique = Nasīcae εμμ. αντικ. στο **dixisset**
ancilla -ae η υπηρέτρια
eum = **Ennium**
domini (γεν.) **iussu** με διαταγή του αφεντικού της
illum = **Ennium**
intus (επίρρ.) μέσα[(2)]

accipio μαθαίνω· **accipe** προστ. του ενεστώτα, β' εν. προσ.
nunc (επίρρ.) τώρα[3]
facio, fēci, factum, facĕre, 3* κάνω
ianua -ae πόρτα[4]
exclāmo, 1 αναφωνώ[5]
indignor, αποθ. 1 αγανακτώ **quod ... mentiebātur** ουσ. πρότ., αντικ. του **indignātus** (**quod** που, γιατί)
tam (επίρρ.) τόσο
aperte (επίρρ.) ανοικτά, φανερά
mentior, αποθ. 4 λέω ψέματα
cognosco, cognōvi, cognitum, cognoscĕre, 3 γνωρίζω[6]
tuus -a -um δικός σου
vis θέλεις (β' εν. του volo)
-nĕ εγκλιτικό ερωτηματ. μόριο· εισάγει ερωτηματικές προτάσεις (μεταφράζεται με το «μήπως» ή παραμένει αμετάφραστο)
scio, 4 γνωρίζω, μαθαίνω

impudens -entis αναιδής[7]
credo, credidi, creditum, crede̊re, 3 (+ δοτ. και απαρ.) πιστεύω[8]

Ετυμολογικά: 1. < os = στόμα 2. ἐντός, intra, intro, 1 3. νῦν 4. < Ianus = Ιανός, ο θεός με τα δύο πρόσωπα (> Ιανουάριος) βλ. το μάθ. Χ, εισ. 5. inclāmo 6. co-gnosco- πρβ. γι-γνώσκω· 7. in + pudeo = ντρέπομαι· pudor 8. incredibilis

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η **υποτακτική του ενεργητικού παρακειμένου** σχηματίζεται ως εξής:

θέμα του πρκ. + προσφ. -eri- + βασ. καταλ. της ενεργ. φωνής:

amav-eri-m, delev-eri-m, leg-eri-m, audiv-eri-m. Εκτός από το α' εν.

πρόσωπο, η κλίση συμπίπτει με την οριστική του ενεργ. Συντελε-σμένου μέλλοντα (amav-er-o). Η υποτακτική του παρακειμένου του sum κάνει fu-eri-m. Παραθέτουμε την υποτακτική του παρακειμένου του amo και του sum (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική):

Υποτακτική του Ενεργητικού Παρα-κειμένου	
amaveri-m	fueri-m
amaveri-s	fueri-s
amaveri-t	fueri-t
amaveri-mus	fueri-mus
amaveri-tis	fueri-tis
amaveri-nt	fueri-nt

2. Η υποτακτική του παθητικού παρακειμένου σχηματίζεται περι-φραστικά: amatus -a -um sim· delētus -a -um sim κτλ.

3. Η υποτακτική του ενεργητικού υπερσυντελίκου σχηματίζεται ως εξής:

θέμα του πρκ., -+- προσφ. -issē + βασ. καταλ. της ενεργ. φωνής

Ένας πρακτικός τρόπος για το σχηματισμό είναι να προσθέσουμε τις βασικές καταλήξεις στο απαρέμφ. του ενεργ. παρακειμένου: amavisse-m, delevisse-m, legisse-m, audivisse-m. Η υποτακτική του υπερσ. του sum κάνει fu-isse-m. Επειδή το πρόσφ. -issē- έχει το -e- μακρόχρονο, τονίζουμε amavissēmus. Παραθέτουμε την υποτακτική του υπερσυντελίκου του amo και του sum (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική):

Υποτακτική του Ενεργητικού Υπερ-συντελίκου	
amavisse-m	fuisse-m
amavisse-s	fuisse-s
amavisse-t	fuisse-t
amavissē-mus	fuissē-mus
amavissē-tis	fuissē-tis
amavisse-nt	fuisse-nt

4. Η υποτακτική του παθητικού υπερσυντελίκου σχηματίζεται περιφραστικά: amātus -a -um essem· delētus -a -um essem κτλ.

5. Η ακολουθία των χρόνων

Μετά από ρήμα εξάρτησης σε αρκτικό χρόνο, η υποτακτική του ενεστώτα εκφράζει το σύγχρονο, η υποτακτική του παρακειμένου το προτερόχρονο και η υποτακτική του ενεστώτα της ενεργ. περιφραστικής συζυγίας το υστερόχρονο. (Οι

βασικοί αρκτικοί χρόνοι της οριστικής είναι ο **ενεστώτας, ο παρακείμενος με σημασία ἐνεστώτα,** [π.χ. audīvi = άκουσα και ξέρω], ο απλός και ο συντελεσμένος μέλλοντας. Επίσης η προστακτική του ενεστώτα και του μέλλοντα). Π.χ.

Rogat quid agam ρωτά τι κάνω
Rogat quid egerim ρωτά τι έκανα
Rogat quid actūrus sim ρωτά τι θα κάνω

Μετά από ρήμα εξάρτησης σε ιστορικό χρόνο η υποτακτική του παρατατικού εκφράζει το σύγχρονο, η υποτακτική του υπερσυντελίκου το προτερόχρονο και η υποτακτική του παρατατικού της ενεργ. περιφραστικής συζυγίας το υστερόχρονο. (Οι βασικοί ιστορικοί χρόνοι της οριστικής είναι **ο παρακείμενος με σημασία αορίστου, ο**

παρατατικός και ο υπερσυντέλικος). Π.χ.

Rogābat quid agerem ρωτούσε τι έκανα
Rogābat quid egissem ρωτούσε τι είχα κάνει
Rogābat quid actūrus essem ρωτούσε τι θα έκανα

6. Για τις **διηγήσεις του παρελθόντος** χρησιμοποιείται πολύ συχνά ο σύνδεσμος cum **με υποτακτική παρατατικού** (για πράξη σύγχρονη) και **υπερσυντελίκου** (για πράξη προτερόχρονη.) Ο cum αυτός, που αποδίδεται με το «όταν», είναι γνωστός ως **ιστορικός ή διηγηματικός**, και δεν έχει κάτι αντίστοιχο στα αρχαία ελληνικά.

Ο **χρονικός** cum **με οριστική** μας πληροφορεί απλώς για το *χρόνο*

που έγινε κάτι π.χ. cum vēnit = ό-ταν ήλθε, τότε που ήλθε. Αντίθετα, ο ιστορικός cum υπογραμμίζει τη βα-θύτερη σχέση της δευτερεύουσας με την κύρια πρόταση· δημιουργεί μια σχέση αιτίου και αιτιατού ανά-μεσά τους. Είναι φανερός εδώ ο ρόλος του υποκειμενικού στοιχείου που υπάρχει στην υποτακτική. Η πρόταση cum venisset σημαίνει: όταν ήλθε, ως αποτέλεσμα του ότι ήλθε.

7. Μετά από ρήματα που δηλώ-νουν ψυχικό πάθος (gaudeo, queror, indignor κτλ.) ακολουθούν ουσιαστικές προτάσεις που εισά-γονται με το quod, εκφέρονται με οριστική και εκφράζουν την αιτία π.χ. gaudeo quod urbs servāta est.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της υποτακτικής του παρακειμένου (ενεργητικού και παθητικού) Προσοχή στον τονισμό!**
Rogat Paulus, quid ancilla ..... (dico)
Rogat Paulus, quid nos ..... (facio)
Rogat Paulus, quid ego ..... (respondeo)
Rogat Paulus, quid tu ..... (audio)
Rogat Paulus, quid illi ..... (paro)
Rogat Paulus, num (αν) Arria..... (egredior).
Rogat Paulus, num Paetus Rōmam .....

(trahor)
Rogat Paulus, num vos domi ..... (sum)

II. Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της υποτακτικής του υ-περσυντελίκου (ενεργητικού και παθητικού). Προσοχή στον τονι-σμό!

Rogābat Paulus, quid ancilla ..... (dico)
Rogābat Paulus, quid nos ..... (facio)
Rogābat Paulus, quid ego ..... (respondeo)
Rogābat Paulus, quid tu ..... (audio)
Rogābat Paulus, quid illi..... (paro)
Rogābat Paulus, num (αν) Arria..... (egredior)

Rogābat Paulus, num Paetus Rōmam ..... (trahor)
Rogābat Paulus, num vos domi ..... (sum)

III. Να αντικατασταθούν οι απόλυτες αφαιρετικές από τον ιστορικό cum με υποτακτική του υπερσυντελίκου π.χ. Caco interfecto Hercules ex Italiā discessit: Cum Hercules Cacum interfecisset, ex Italiā discessit.

Delētis legionibusGalli Rōmam evertērunt.
Gallis interemptis Camillus aurum recēpit.
Pedibus animadversis miles Claudium extrāxit.
Catilinā victo Antōnius urbem servāvit.

IV. Να δικαιολογηθεί ο χρόνος των προτάσεων του κειμένου quid ...

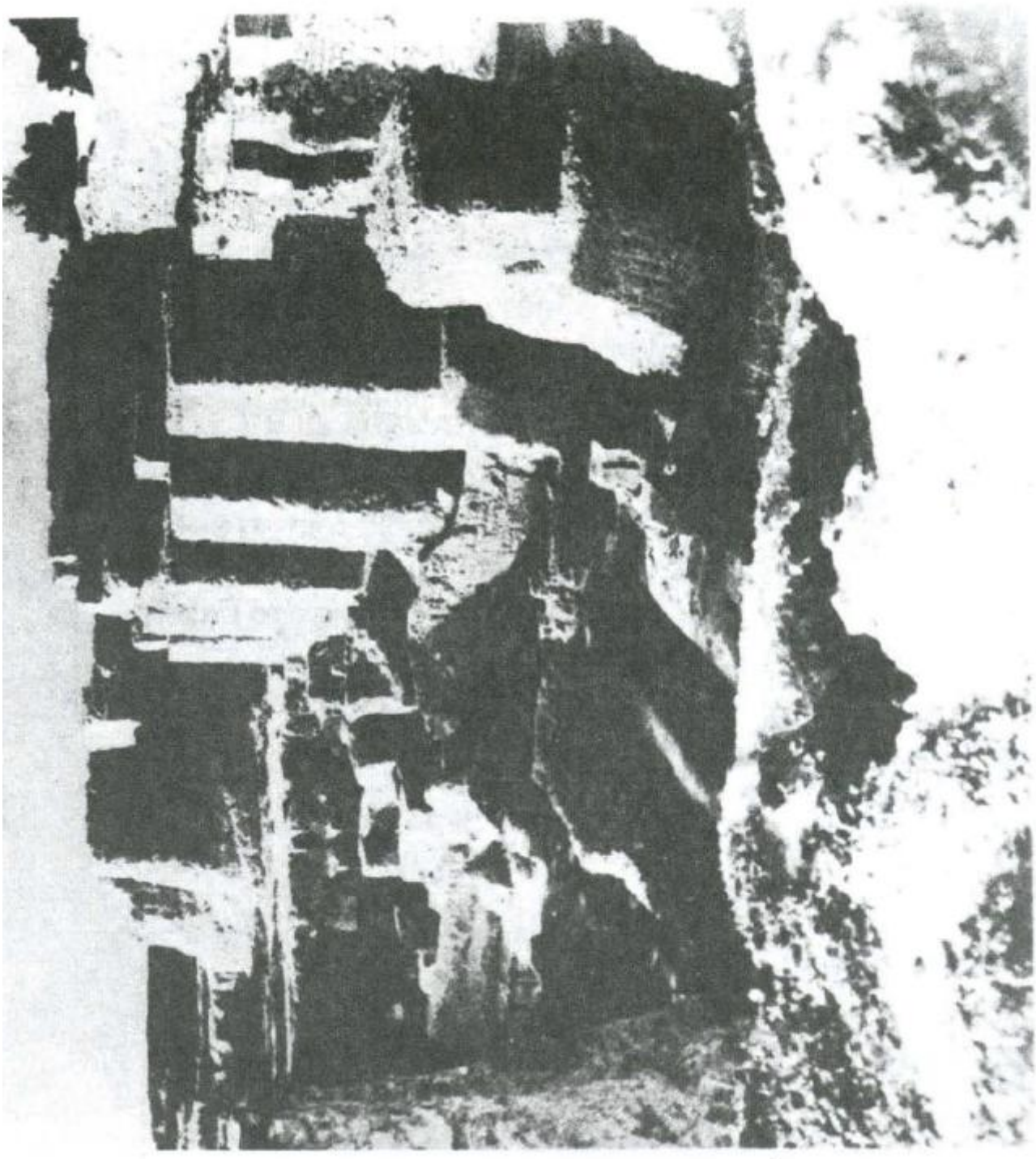
fecerit και quid ... responderit με βάση τους κανόνες της ακολουθίας.

Γενναιότητα ή δειλία;

C. Caesar Pompōnio ostendenti vulnus ore exceptum in seditiōne Sulpiciānā, quod is se passum pro Caesare pugnantem gloriabātur, «Numquam fugiens respexeris» inquit.

(Κοϊντιλιανός 6,3, 75)

Όταν ο Πομπώνιος έδειξε στο Γάιο Καίσαρα ένα τραύμα που δέχθηκε στο πρόσωπο στη διάρκεια της στάσης του Σουλπικίου, καυχώμενος ότι το 'παθε πολεμώντας στο πλευρό του, ο Καίσαρας του απάντησε: «Όταν το βάζεις στα πόδια, ποτέ να μην κοιτάς πίσω!»

Τα ερείπια της Καρχηδόνας.

ΜΑΘΗΜΑ XXV LECTIO QUINTA ET VICESIMA

ΠΩΣ ΕΝΑ ΣΥΚΟ ΣΤΑΘΗΚΕ ΑΦΟΡΜΗ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙ Η ΚΑΡΧΗΔΟΝΑ

Ο Κάτωνας ο τιμητής (Marcus Porcius Cato censor, 234-149 π.Χ.) αγωνίστηκε με φανατισμό για να αναλάβουν οι συμπατριώτες του και τρίτο πόλεμο εναντίον της Καρχηδόνας, που έληξε με την καταστροφή της πόλης το 146 π.Χ. (βλ. τις εισ. στα μαθ. IV και XI). Τέτοιο ήταν το πάθος του, που όλοι οι πολιτικοί του λόγοι, ανεξάρτητα από το θέμα τους, είχαν πάντα την ίδια κατακλείδα: ceterum censeo Carthaginem esse delendam (κάνω

την πρόταση να καταστραφεί η Καρχηδόνα). Χαρακτηριστικό είναι και το παρακάτω περιστατικό που διέσωσε ο Πλίνιος ο πρεσβύτερος (23-79 μ.Χ.: ο Πλίνιος υπήρξε θύμα της μεγάλης έκρηξης του Βεζουβί-ου).

Cato attulit quodam die in curiam ficum praecocem ex Carthagine ostendensque patribus «Interrogo vos» inquit «quando hanc ficum decerptam esse putētis ex arbore». Cum omnes recentem esse dixissent, «Atqui ante tertium diem» inquit «scitōte* decerptam esse Carthagine. Tam prope a muris habēmus hostem! Itaque cavēte* periculum, tutamini* patriam. Opibus urbis nolīte* confidere. Fiduciam, quae nimia vobis est, deponite*. Neminem credideritis* patriae consultūrum esse, nisi vos

ipsi patriae consulueritis. Mementōte* rem publicam in extrēmo discrimine quondam fuisse!» Statimque sumptum est Punicum bellum tertium, quo Carthāgo delēta est.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

affero, attuli, allātum, afferre (ad + fero) φέρνω (κάπου)
curia -ae το κτίριο της Συγκλήτου, το Βουλευτήριο
ficus -i και ficus -us (θ.) σύκο
praecox -ocis πρώιμος
Carthāgo -inis η Καρχηδόνα
ostendo, -tendi, -tentum (-tensum), -tendĕre, 3 (obs + tendo· + αιτ. και δοτ.) δείχνω
patres -um οι Συγκλητικοί
quando (επίρρ.) πότε;

decerpo, -cerpsi, -cerptum, -cerpĕre, 3 (de + carpo) κόβω[1]
arbor -oris (θηλ.) δέντρο[2]
recens -ntis πρόσφατος, φρέσκος
atqui (σύνδ. αντιθ.) κι όμως
ante (πρόθ. + αιτ.) πριν· **ante tertium diem** πριν τρεις μέρες
tertius -a -um = τρίτος
scitōte βλ. παρατηρήσεις
Carthagine στην Καρχηδόνα (βλ. το μάθ. XXVIII)
prope ab (a) + αφαιρ. κοντά
murus -i τοίχος, τείχος·συνήθ. **muri -ōrum** τείχη[3]
itaque (σύνδ. συμπερ.) επομένως, λοιπόν
tutor, αποθ. 1 προστατεύω
opes -um (θ., μόνο πληθ.) δυνάμεις[4]
nolīte βλ. παρατηρήσεις

confīdo, -fīsus sum, -fidĕre (ημια-ποθ. 3 + αφ.) εμπιστεύομαι, έχω εμπιστοσύνη, στηρίζομαι
nimius -a -um υπερβολικός
depōno, -posui, -positum, -ponĕre, 3(**de + pono**) αποβάλλω
neminem credideritis βλ. παρατηρήσεις· ο τύπος **neminem** είναι υποκ. του **consultūrum esse**
nisi (σύνδ. υποθ.) αν δεν
memini, meminisse (ελλειπτ., βλ. Γραμματ.) θυμάμαι[5]· για το **mementōte** βλ. παρατηρήσεις
extrēmus -a -um έσχατος[6]
discrīmen -inis (ουδ.) κίνδυνος
quondam κάποτε (εννοεί στη διάρκεια του Β' Καρχηδονιακού πολέμου)
statim (επίρρ.) αμέσως
bellum sumo αρχίζω πόλεμο

Ετυμολογικά: 1. καρπ-ός 2. πρβ. άλμπουρο << βεν. 3. moenia, munio· πρβ. μουράγιο << βεν. 4. copia < * co-opia· in-opia 5. μέμνη-μαι 6. πρβ. εξτρεμισμός << γαλλ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η λατινική διαθέτει **προστακτι-κή** μόνο στον ενεστώτα και στο μέλλοντα και* στις δύο φωνές. Η προστακτική του **ενεργητικού ενε-στώτα** έχει β' ενικό πρόσωπο ίδιο με το ενεστωτικό θέμα (amā-, delē-, lege-, audī-,) και β' πληθυντικό, που σχηματίζεται από το ενε-στωτικό θέμα και την κατάληξη -te (amā -te, delē -te, legi -te, audī-te· πρβ. λύ-ε-τε).

Σημ. Το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεστώτα των ρημάτων facio, dico, duco είναι fac,

dic, due (με αποκοπή του -e)· του fero και του sum είναι fer και es (α-θέματα).

2. Η προστακτική του **ενεργητικού μέλλοντα** σχηματίζεται ως εξής:

β' και γ' ενικό πρόσωπο:

ενεστ. θέμα + καταλ. -to

(amā -to, delē -to, legi -to, audī -to πρβ. λυ-έ-τω)·

β' πληθ. πρόσωπο:

ενεστ. θέμα + κατάλ. -tōte

και γ' πληθ. πρόσωπο:

ενεστ. θέμα + κατάλ. -nto

(ama -tōte, ama -nto- dele -tōte, dele -nto· legi -tōte, leg -unto και audi -tōte, audi -unto

3. Η προστακτική του **παθητικού ενεστώτα** σχηματίζεται ως εξής: β' ενικό με την κατάληξη -re (amā -re, delē -re, lege -re, audī -re) και β' πληθυντικό ίδιο με το β' πληθ. της οριστικής (amamini κτλ.).

Η προστακτική του **παθητικού μέλλοντα** έχει τρεις τύπους: β' και γ' ενικό με την κατάληξη -tor (amā -tor, leg -i-tor)· γ' πληθυντικό με την κατάληξη -ntor (ama -ntor, dele -ntor) και -u-ntor (leg -u-ntor, audi -u-ntor).

4. Η πιο συνηθισμένη προστακτική είναι η προστακτική του **ενεργητικού ενεστώτα**. Η προστακτική αυτή όμως κανονικά δεν εκφράζει

την απαγόρευση (αντίθετα με την προστακτική της ελληνικής). Η **απαγόρευση** εκφράζεται με τους εξής δύο τρόπους: (α) noli, nolīte -+- απαρ. ενεστ. (οι τύποι αυτοί είναι προστ. του nolo δε θέλω) (β) ne + υποτ. του πρκ. (αντί του ne χρησιμοποιούνται διάφορες αρνητικές λέξεις, όπως nemo, numquam κτλ.)

5. Συχνά η προστακτική του ενεργ. ενεστώτα αντικαθιστά και την αντίστοιχη προστακτική του μέλλοντα. Το γ' εν. και το γ' πληθ. πρόσωπο της προστακτικής του μέλλοντα χρησιμοποιούνται μόνο σε νόμους και συνθήκες. Η προστακτική αυτή αναπληρώνει την προστακτική του ενεστώτα όταν λείπει, π.χ. memento, mementōte (του memini)· scito, scitōte (του scio).

6. Η προστακτική **του παθητ. ενεστώτα** χρησιμοποιείται κυρίως με τα αποθετικά ρήματα (που, όπως ξέρουμε, έχουν ενεργητική ή μέση σημασία).

7. **Προσδιορισμός του χρόνου.** Το «πριν πόσο χρόνο» εκφράζεται με την ante + αιτ. π.χ. ante paucos dies. Το «μετά από πόσο χρόνο» εκφράζεται με την post + αιτ., π.χ. post paucos dies.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν οι προστακτικές του κειμένου.
II. Να συμπληρωθούν και να τονιστούν οι σωστοί τύποι της προστακτικής του ενεστώτα:
(Tu)..... mihi, quid

faciat dominus tuus! (dico)
(Vos)..... in cubiculum! (intro)
(Tu) ..... quid fecerit Nasīca! (accipio)
(Vos) ..... opibus urbis! (confīdo)
(Vos)..... rei publicae! (consulo)
(Vos) ..... virtūtem Camilli! (imitor)

III. Να αναγνωριστούν οι γραμματικοί τύποι: ostendens, decerptam esse, consultūrum esse, consulueritis.
IV. Να δικαιολογηθεί με βάση τους κανόνες της ακολουθίας ο χρόνος της πρότασης: quando... putētis (πλάγια ερώτηση).
V. Να αναγνωριστούν από συντακτική άποψη οι τύποι: decerptam esse, consultūrum esse, fuisse.

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Μην έχεις εμπιστοσύνη στα λόγια του! (verba)
Κόψτε το σύκο από (ex + αφ.) το δέντρο!

Δικηγόρος να σου πετύχει!

Praetor Scipio Siculo cuidam patrōnum causae dabat hominem nobilem sed admodum stultum; Siculus hoc praetōri dixit: «Quaeso, praetor, adversario meo da istum patrōnum, deinde mihi neminem dederis».

(Κικέρωνας, De Oratōre 2,280)

Όταν ο Σκιπίωνας ήταν πραίτορας, έδωσε σε κάποιο Σικελό ένα συνήγορο από καλή γενιά αλλά βλάκα· τότε ο Σικελός του δήλωσε: «Σε παρακαλώ, δώσε αυτό το

συνήγορο στον αντίδικό μου και σε μένα μη δώσεις κανένα!».

ΜΑΘΗΜΑ XXVI LECTIO SEXTA ET VICESIMA

Ο ΠΛΙΝΙΟΣ ΑΝΑΓΓΕΛΛΕΙ ΕΝΑ ΘΛΙΒΕΡΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Στην επιστολή του αυτή ο Πλίνιος ο νεότερος αναγγέλλει σε κάποιο γνωστό του το θάνατο της μικρής κόρης του φίλου του C. Minucius Fundānus. Το όνομα της κόρης ήταν Μινικία Μαρκέλλα (Minicia Marcella). Από την περιγραφή του Πλινίου αναδύεται ένα αγγελικό πλάσμα, που συνδύαζε την κοριτσίστικη χάρη με τη σοβαρότητα των μεγάλων. Από καλή τύχη έχουμε στα χέρια μας την επιτύμβια επιγραφή της κόρης, που μιλάει για αυτήν ως εξής:

D(IS) M(ANIBUS)
MINICIAE MARCELLAE
FUNDANI F(ILIAE)
V(IXIT) A(NNOS) XII M(ENSES) XI
D(IES) VII

Δηλαδή: Αφιερώνεται στις ψυχές των νεκρών· η στήλη αυτή στήθηκε για τη Μινικία Μαρκέλλα, την κόρη του Φουνδανού· έζησε χρόνια 12, μήνες 11 και μέρες 7.

C. Plinius Marcelllno suo salūtem.

Tristissimus* haec tibi scribo: Fundāni nostri filia minor mortua est. Eā puellā nihil umquam festivius*, nihil amabilius* nec longiōre* vitā dignius* vidi. Nondum annos XIII impleverat, et iam illi anīlis prudentia, matronālis gravitas erat et tamen suavitas puellāris. Ut illa patris cervicibus inhaerēbat! ut nos amīcos paternos et amanter* et

modeste* complectebātur! ut nutrīces, ut paedagōgos, ut praeceptōres diligēbat! quam studiōse*, quam intellegenter* lectitābat! ut parce* ludēbat! Quā illa patientiā, quā etiam constantiā novissimam* valetudinem tulit!

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

tristissimus -a -um υπερθ. του **tristis**
scribo, scripsi, scriptum, scribĕre, 3 γράφω[1]
minor -us συγκρ. του **parvus**[2]
eā puellā αφαιρ., β' όρος της σύγκρισης (από αυτό το κορίτσι)
nihil (nullius rei, nulli rei, nihil, nullā re- αόρ. αντ.) τίποτα
umquam (επίρρ.) ποτέ
festivior -ius συγκρ. του **festīvus -**

a -um πρόσχαρος[3]
nec = neque ούτε
amabilior -ius συγκρ. του **amabilis -is -e** αξιαγάπητος[4]
longior -ius συγκρ. του **longus -a -um** μακρύς, μακρόχρονος[5]
dignior -ius συγκρ. του **dignus -a -um** (+ αφ., **longiōre vitā**) άξιος
nondum (επίρρ.) όχι ακόμη, ακόμη
δεν. XIII διαβάζεται **tredecim**
impleo, 2 ≃ συμπληρώνω[6]
illi = filiae (δοτ. κτητ.)
anīlis -is -e γεροντικός
prudentia -ae φρόνηση, σύνεση[7]
matronālis -is -e που ταιριάζει σε δέσποινα[8]
gravitas -ātis (θ.) σεμνότητα, σοβαρότητα[9]
et tamen και όμως
suavitas -ātis (θ.) γλυκύτητα[10]

puellāris -is -e κοριτσίστικος[11]
ut (επίρρ.) πώς!
cervīces -um (θηλ.) τράχηλος, λαιμός[12]
inhaereo, -haesi, -haesum, -haerērе, 2 (**in + haereo** + δοτ.) προσκολλιέμαι, κρεμιέμαι από
amīcus -i φίλος[13]
paternus -a -um ⊨ πατρικός[14]
amanter (επίρρ.) με αγάπη[15]
modeste (επίρρ.) με σεμνότητα[16]
complector, -plexus sum, -plecti, αποθ. 3 αγκαλιάζω
nutrix -īcis (θ.) τροφός[17]
paedagōgus -i ≤ παιδαγωγός (δούλος που συνόδευε τα παιδιά)
praeceptor -ōris (αρσ.) δάσκαλος
diligo, -lexi, -lectum, -ligĕre, 3 (**dis + lego**) αγαπώ
quam (επίρρ.) πόσο!

studiōse (επίρρ.) με επιμέλεια[18]
intellegenter (επίρρ.) με εξυπνάδα, με νόημα[19]
lectito (θαμ. του lego), 1 διαβάζω συχνά, με προθυμία, με προσοχή (πρβ. **scriptito**)· **quam... lectitābat** με πόση επιμέλεια, με πόση εξυπνάδα και προθυμία διάβαζε!
parce (επίρρ.) συγκρατημένα[20]
ludo, lusi, lusum, ludĕre, 3 παίζω
patientia -ae υπομονή[21]
constantia -ae εγκαρτέρηση[22]
quā patientiā, qua constantiā! με πόση υπομονή, με πόση εγκαρτέρηση!
ilia = filia
fero υπομένω
valetūdo -inis (θ.) (κακή) υγεία, αρρώστια[23]
novissimus -a -um (υπερθ. του **novus**) πρόσφατος, τελευταίος

Ετυμολογικά: 1. scriptito· πρβ. σκαρίφημα < σκάριφος = όργανο γραφής 2. minimus πρβ. μινόρε << ιτ. 3. πρβ. φεστιβάλ << γαλλ. 4. < amo 5. δολιχ-ός 6. com-pleo, plēnus 7. < pro-videntia < pro + video 8. < matrōna < mater 9. < gravis ⊧ βα-ρύς· graviter 10. < suavis γλυκός· ἁδύς (ἡδύς) < σFαδύς· ηδονή 11. < puella 12. cer-vix· κάρα, κορυφή 13. amīca 14. < pater 15. < amans 16. < modestus 17. < nutrio 18. < studio-sus· studium 19. < intellegens 20. < parcus 21. patiens· πρβ. πασιέντσα << ιτ. 22. < constans-antis· πρβ. Κωνσταντίνος 23. valeo, validus

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στο μάθημα XIX μιλήσαμε για το σχηματισμό του υπερθετικού των

επιθέτων. Ο **συγκριτικός** σχηματίζεται ως εξής:

ρίζα του επιθ. + καταλ. -ior, -ius

Η κατάληξη -ior είναι κοινή στο αρσ. και στο θηλ. γένος· η κατάληξη -ius είναι του ουδετέρου. (Για τις καταλήξεις πρβ. ᾱδ-ίων, ᾱ̆δ-ιον· αιτ. ᾱδίω, ᾱδίους)

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
longus-a-um (ρ. long-)	long-ior-ius	long-issimus-a-um
tristis-is-e (ρ. trist-)	trist-ior-ius	tristissimus-a-um

2. Ο συγκριτικός των επιθέτων κλίνεται σύμφωνα με τα τριγενή και

δικατάληκτα **τριτόκλιτα επίθετα** (brevis-is-e), με τη διαφορά ότι σχηματίζει την αφαιρετική του ενικού σε -e, τη γενική του πληθυντικού σε -um, και την ονομαστική, αιτ. και κλητ. του πληθυντικού του ουδετέρου σε -a (βλ. υποδειγματική κλίση στη Γραμματική).

3. Τα επίθετα σε -er σχηματίζουν τον υπερθετικό σε -rimus -a -um π.χ. pulcher pulchr -ior, -ius pulcher-rimus (< *pulcher- simus, με αφομοίωση)
Τα επίθετα facilis (εύκολος), difficilis (δύσκολος), similis (όμοιος), dissimilis (ανόμοιος), humilis (ταπεινός) και graci-lis (ραδινός, ισχνός), σχηματίζουν τον υπερθετικό σε -limus-a-um π.χ. facilis facil-ior,-ius facil-limus (< *facil-simus, με αφομοίωση).

4. Τα παραθετικά των επιθέτων σχηματίζονται και με τη βοήθεια των επιρρημάτων magis (πιο), maxime (πάρα πολύ), (πρβ.φίλος, μᾶλλον φίλος, μάλιστα φίλος). Συνήθως σχηματίζονται περιφραστικά τα επίθετα σε -us με προηγούμενα φωνήεντα τα e, i και u π.χ. pius (ευσεβής), magis pius, maxime pius.

5. Σχηματισμός των επιρρημάτων. Για να σχηματίσουμε επίρρημα από δευτερόκλιτο επίθετο (είτε θετικού είτε υπερθετικού βαθμού), προσθέτουμε στο θέμα την κατάληξη -e π.χ. modest-us > modest-e· modestissim-us > modestissim-e. Όταν το επίθετο είναι τριτόκλιτο, προσθέτουμε στο θέμα την κατάληξη -ter π.χ. brevi-s > brevi-ter.

Σε ορισμένα επίθετα και μετοχές που το θέμα τους στη γενική του ενικού λήγει σε -nt- (prudens, prudent-is) φαινομενικά προσθέτουμε μόνο την κατάληξη -er:. prudent-er (στην ουσία έχουμε συγκοπή του -i- και απλοποίηση των δύο t: < *prudenti-ter).

6. Τα παραθετικά των επιρρημάτων σχηματίζονται ως εξής:

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
longe	long-ius	long-issime
breviter	brev-ius	brev-issime

7. Ο β' όρος της σύγκρισης εκφέρεται είτε με απλή αφαιρετική (πρβ. ὁ Ἀλκιβιάδης ἦν νεώτερος τοῦ Περικλέους) είτε με το σύνδεσμο quam ακολουθούμενο από το ουσιαστικό στην ίδια πτώση που βρίσκεται και

ο α' όρος (πρβ. ὁ Ἀλκιβιάδης ἦν νεώτερος ἢ ὁ Περικλῆς), π.χ.

Marcella amabilior est Porciā (ή quam Porcia)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν όλα τα ομαλά παραθετικά που απαντούν στο κείμενο.
II. Να σχηματιστούν τα παραθετικά των επιθέτων modestus, suāvis, cruentus και fortis.
III. Να σχηματιστούν τα επιρρήματα από τα επίθετα: immensus, aequus, mirabilis, similis, constans (-ntis), και να σχηματιστούν τα παραθετικά των επιρρημάτων.

IV. Να κλιθεί ο συγκριτικός dignior - ius.

V. Να συμπληρωθεί ο β' όρος της σύγκρισης και με τους δυο τρόπους εκφοράς:

Marcella festivior erat ..... (Porcia)

Marcellus prudentior erat ..... (Paulus)

Marcellam modestiōrem fuisse puto ..... (Porcia)

Marcellum fortiōrem fuisse puto..... (Paulus)

Germānos fortiōres fuisse puto ..... (Galli)

Feminas Rōmanōrum modestiōres fuisse puto

.....
(feminae Graecōrum)

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι φράσεις:
Η Μαρκέλλα ήταν άξια πιο μακρόχρονης ζωής (dignus + αφ.)
Οι πατρικοί φίλοι χαιρετούσαν (salūto, 1) πάντα με αγάπη την Μαρκέλλα.

Πώς ο Σέλιος κερδίζει τον επιούσιο!

Laudantem Selium cénae cum retia tendit
accipe, sive legas sive patrōnus agas:
«Effecte! graviter! cito! nequiter! euge! beāte!»
hoc volui: facta est iam tibi cena, tace!
(Μαρτιάλης 2, 27)
Αν ποίηση απαγγέλλεις, αν είσαι

δικηγόρος, για κλάκα το Σέλιο πάρε, την ώρα που τα δίχτυα του για δείπνο ρίχνει: «Πετυχημένο! Τι ήθος! Τι ετοιμότητα! Αίσχος![1] Εύγε! Λαμπρά!» Αυτό μου αρκεί: το κέρδισες το δείπνο σου· σιωπή!

1. Για το δικηγόρο της άλλης πλευράς.

Ψηφιδωτό που απεικονίζει θεατρικές μάσκες (2ος αι. μ.Χ.).

ΜΑΘΗΜΑ XXVII LECTIO SEPTIMA ET VICESIMA

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΩΡΙΜΑΖΕΙ ΟΠΩΣ ΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

Σε μεγάλη ηλικία και άρρωστος ο Ρωμαίος τραγικός ποιητής Πακούβιος (Marcus Pacuvius· 220-130; π.Χ.) αποσύρθηκε στον Τάραντα (όπου και πέθανε). Εκεί τον επισκέφτηκε ο κατά 50 χρόνια νεότερός του ποιητής Άκκιος (Lucius Accius), το καινούριο αστέρι της τραγικής ποίησης, και του διάβασε την τραγωδία του «Ατρέας» (Atreus) -πολύ φημισμένη στην αρχαιότητα. Στην παρατήρηση του Πακουβίου ότι του φαινόταν «κάπως τραχιά και στυφή» ο Άκκιος αντέταξε πως «τα φρούτα που είναι μαλακά από την αρχή, αργότερα

σαπίζουν». Το περιστατικό αυτό ίσως δείχνει την έπαρση του Ακκί-ου- στοιχείο του χαρακτήρα του γνωστό από διάφορες μαρτυρίες. Κυρίως όμως προβάλλει την ανα-μενόμενη αντίθεση ως προς το γούστο και την ευαισθησία ανάμεσα στην παλιότερη και στη νεότερη ποιητική γενιά.

Cum Accius ex urbe Rōmā Taren-tum venisset, ubi Pacuvius grandi iam aetāte recesserat, devertit ad eum. Accius, qui multo* minor* natu erat, tragoediam suam, cui «Atre-us» nomen est, ei desideranti lēgit. Tum Pacuvius dixit sonōra quidem esse et grandia quae scripsisset, sed vidēri tamen ea sibi duriōra* et acerbiōra. «Ita est» inquit Accius «ut dicis; neque id me sane paenitet; meliōra* enim fore spero, quae deinceps scribam. Nam quod

in pomis est, idem esse aiunt in ingeniis: quae dura et acerba nascuntur, post fiunt mitia et iucunda; sed quae gignuntur statim viēta et mollia, non matūra mox fiunt sed putria».

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

grandis -is -e μεγάλος **grandi iam aetāte** σε μεγάλη πια ηλικία
deverto, -verti, -versum, -vertĕre, 3 (**devertor, -verti, verti**, ημιαποθ. 3) καταλύω, μένω
multo minor natu πολύ μικρότερος στην ηλικία (βλ. παρακ.)
tragoedia -ae ≤ τραγωδία
lego, lēgi, lectum, legĕre,3 (+ αιτ. και δοτ.) διαβάζω(1)
sonōrus -a -um ηχηρός(2)
quidem (επίρρ.) βέβαια

videor, visus sum, vidēri (+ δοτ. προσ. και απαρ. ενν. **esse**) φαίνομαι, μου φαίνεται
durus -a -um, σκληρός, τραχύ ς[3]
acerbus -a -um δυσάρεστος στη γεύση, πικρός, άγουρος
paenitet, paenituit, paenitēre, 2 (γ' πρόσ.) μετανοιώνω (**me id paenitet**- βλ. το μάθ. XXIX)
sane (επίρρ.) βέβαια
melior -ius συγκρ. του **bonus**
fore (ή **futūrum -am -um esse**) απαρ. του μέλλ. του **sum**
quae = ea quae
deinceps (επίρρ.) στη συνέχεια, αργότερα
pomum -i καρπός, οπώρα[4]
quae = ea quae (δηλ. **poma**)
aio, ais, ait, aiunt (ελλειπτ.· βλ. τη Γραμμ.) λέγω[5]

nascor, natus sum, nasci αποθ. 3 ≃ γεννιέμαι[6]
mitis -is -e γινωμένος, γλυκός
gigno, genui, genitum, gignĕre 3 ≃ γεννώ
statim απ' την αρχή
viētus -a -um μαραμένος
mollis -is -e ≃ μαλακός[7]
matūrus -a -um ώριμος
mox (επίρρ.) έπειτα, αργότερα
puter (putris) -is -e σάπιος

Ετυμολογικά: 1. > lectito 2. < sonus = ήχος· πρβ. σονάτα, σονέτο << ιτ. 3. πρβ. ντούρος << ιτ. 4. πρβ. πόμολο << ιτ. (από το σχήμα) 5. ᾱμί, ᾱ̃ν = λέγω, είπα 6. < * gnascor· natus -í· γί-γνο-μαι, gi-gno 7. > re-mollesco

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ορισμένα επίθετα σχηματίζουν τα **παραθετικά** τους από **διαφορετικά θέματα** (πρβ. τα επίθ. ἀγαθός, μικρός κτλ. της ελληνικής).

Θετικός	Συγκριτικός
bonus	melior-ius
malus	peior –ius
magnus	maior –ius
parvus	minor –us
multum (επίρρ.)	plus
multi	plures -a

Υπερθετικός
optimus -a -um
pessimus -a –um
maximus -a –um
minimus -a –um
plurimum
plurimi -ae -a

Άλλα επίθετα δεν έχουν θετικό βαθμό (στη θέση του σώζεται κάποιο επίρρημα ή πρόθεση)· π.χ. (ultra) ulterior -ius, ultimus· (prope) propior -ius, proximus. Τα επίθετα novus, sacer κτλ. δεν έχουν συγκριτικό· στη θέση του χρησιμοποιούνται οι συγκριτικοί του recens (recentior) και του sanctus (sanctior).

Το επίρρημα του bonus είναι bene, του malus, male και του magnus, magnopere (βλ. τη Γραμματική για άλλες εξαιρέσεις και ανωμαλίες).

2. Οι εκφράσεις māior natu και minor natu σημαίνουν «μεγαλύτερος» και «μικρότερος» (στην ηλικία) αντίστοιχα.

3. Όταν έχουμε **απόλυτη σύγκριση**, δηλ. χωρίς το β' όρο της σύ-

γκρισης, ο συγκριτικός εκφράζει βαθμό μεγαλύτερο από το λογικό μέτρο· στην περίπτωση αυτή μεταφράζουμε με τον θετικό συνοδευόμενο από το «κάπως» ή το «μάλλον» π.χ. duriōra ei videbantur του φαινόντουσαν κάπως τραχιά (πρβ. εἰ καὶ γελοιότερον εἰπεῖν). Ο συγκριτικός ενισχύεται με το multo (* = πολλῷ) και το paulo (= ὀλίγῳ): paulo minor natu, multo grandior.

4. Η αναφορική πρόταση quae scripsisset εκφέρεται με υποτακτική, γιατί στον πλάγιο λόγο (όπως ήδη αναφέραμε και θα δούμε στο μάθ. XLVIII με λεπτομέρειες) η **οριστική** κανονικά **δεν απαντάει.** Προσέξτε τη διαφορά:

sonōra erant, quae Accius scripserat;

Pacuvius dixit sonōra esse, quae Accius scripsisset.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν όλα τα επίθετα συγκριτικού βαθμού του κειμένου.
II. poma acerbiōra: να κλιθούν μαζί και στους δύο αριθμούς.
III. Να συμπληρωθούν τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του παραθετικού ή του επιρρήματος από τα επίθετα που βρίσκονται σε παρένθεση:
Apud antīquos Rōmānos concordia..... sed..... avaritia erat (magnus, parvus) (μάθ. IV)
Puer..... quiēvit, libenter cibum sumpsit (bonus, επίρρ.) (μάθ. XXIII)

Catilīna fuit..... generis vir sed ingenii..... (nobilis, pravus) (μάθ. XIX)
Id esse..... putēmus, quod est..... (bonus, rectus) (μάθ. XXII)
Claudius prorepsit ad solārium ..... (prope) (μάθ. XX)
Eā puellā nihil erat ....., nihil ..... (festīvus, amabilis) (μάθ. XXVI)

IV. Να αναγνωριστούν οι γραμματικοί τύποι lēgit (διαφορά από το lĕgit;) και idem·

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ο Πακούβιος ήταν μεγαλύτερος στην ηλικία από τον Άκκιο.
Οι τραγωδίες μου θα είναι καλύτερες από αυτήν (haec).

Σημασία έχει πόσο γρήγορα περπατάς!

Vatinio, qui pedibus aeger erat, cum vellet vidēri commodiōris valetudinis factus et diceret se iam bina milia passuum ambulāre, Cicero dixit; «Dies enim longiōres sunt».

(Κοϊντιλιανός 6,3,77)

Όταν ο Βατίνιος, που είχε ποδάγρα αλλά ήθελε να φανεί καλύτερα στην υγεία του, είπε πως περπατούσε ήδη δυο χιλιάδες βήματα τη μέρα, ο Κικέρωνας παρατήρησε: «Βέβαια, τώρα οι μέρες μεγάλωσαν!».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ 5
ΜΑΘΗΜΑ XXI 10
ΜΑΘΗΜΑ XXII 23
ΜΑΘΗΜΑ XXIII 37
ΜΑΘΗΜΑ XXIV 52
ΜΑΘΗΜΑ XXV 67
ΜΑΘΗΜΑ XXVI 80
ΜΑΘΗΜΑ XXVII 96

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.